

WYWÓZ KAPITAŁÓW Z NRF

I. UWAGI WSTĘPNE

Eksport kapitałów stanowi już od przeszło pół wieku jeden z najważniejszych atrybutów ekspansji imperializmu niemieckiego. Niezależnie od różnych zmian, które następowały w dziedzinie międzynarodowych obrotów kapitałowych oraz w sytuacji politycznej i strukturze gospodarczej samych Niemiec, waga tego czynnika nie malała. Również po II wojnie światowej w miarę odradzania się siły monopoli w Niemczech zachodnich rozszerza się ich ekspansja kapitałowa. Odbywający się po wojnie wywóz kapitałów z NRF ma jednak szereg nowych cech, będących odbiciem zarówno ogólnych tendencji w światowym obrocie kapitałowym, jak i warunków istniejących wewnątrz Niemiec.

Rozpatrując proces wywozu kapitałów z NRF podkreślić należy, że rozwijało go państwo, które przegrało wojnę i na przestrzeni dłuższego okresu czasu znajdowało się pod kontrolą władz okupacyjnych. W rezultacie wojny Niemcy formalnie straciły prawie wszystkie lokaty kapitałowe za granicą. 30 X 1945 r. wydana została przez Sojuszniczą Radę Kontroli Ustawa nr 5, która przewidywała przekazanie czteromocarstwowej komisji wszystkich pretensji wynikających z aktywów niemieckich znajdujących się w obcych państwach¹. Według niektórych źródeł wartość skonfiskowanego majątku niemieckiego wynosiła w: Austrii 1 440 mln, Francji — 750 mln, Holandii — 500 mln, Włoszech — 400 mln, Anglii 85 mln, Hiszpanii i Portugalii — 100 mln., Szwecji — 100 mln, Szwajcarii — 250 mln, USA — 500 mln DM, a więc razem we wszystkich wymienionych krajach — 4 125 mln DM². Nałożony został również areszt na aktywa niemieckie w krajach Europy południowo-wschodniej łącznie z Turcją oraz Ameryki Łacińskiej, stanowiących główny teren ekspansji towarowej i kapitałowej Niemiec w okresie międzywojennym.

Postanowienia Sojuszniczej Rady Kontroli zostały jednak bardzo szybko puszczane w niepamięć przez zachodnie władze okupacyjne. W l. 1950—1951 mocarstwa zachodnie poczyniły szereg poprawek odnośnie do Ustawy nr 5, które w bardzo poważnym stopniu złagodziły poprzednio podjętą decyzję

¹ *Uchwały Poczdamskie cz. IV. Reparacje z Niemiec*. „Biblioteka Zbioru Dokumentów”, z. 5, 1954.

² *Deutschland Jahrbuch 1949*, s. 122 oraz Bunkina, *Wniejszniaja ekonomičeskaja ekspansija zapadnogiermanskich monopolij*. Moskwa 1958, s. 46.

w sprawie konfiskaty własności niemieckiej. Opierając się na tym, monopole zachodniemieckie poprzez osoby trzecie i innymi drogami potrafiły ponownie przejąć pod kontrolę pewną część swych dawnych zagranicznych aktywów. Później, w miarę umacniania się pozycji ekonomicznej Niemiec zachodnich, zaczęły one domagać się od rządów niektórych krajów zwrotu skonfiskowanego mienia. W l. 1951—1954 w Grecji i Turcji zostały podjęte postanowienia odnośnie do zdjęcia aresztu z mienia niemieckiego i stworzenia możliwości jego wykupienia przez dawnych właścicieli. Podobne porozumienia osiągnięte zostały z rządami krajów Ameryki Łacińskiej oraz częściowo z rządami Hiszpanii, Wielkiej Brytanii, Belgii, Danii, Luksemburga, Szwecji, Szwajcarii i Włoch³. W ten sposób pewna część kapitałów wywiezionych do innych krajów przed II wojną światową została przez Niemcy odzyskana. Według nieoficjalnych ocen ich wartość wynosiła 1,6—1,7 mld DM⁴.

Oprócz postanowień o konfiskacie aktywów zagranicznych istniał również zakaz wywozu kapitałów z Niemiec, który w odniesieniu do NRF obowiązywał formalnie do lutego 1952 r. Nie oznacza to bynajmniej, że do 1952 r. kapitały z Niemiec zachodnich nie były wywożone. Już w pierwszych latach po wojnie wystąpiło pewne zjawisko, które można by nazwać ucieczką kapitałów. Wypływało ono z niepewności sytuacji politycznej i gospodarczej Niemiec i było podyktowane obawą monopoli utraty posiadanych zasobów. Wartość kapitałów, które wówczas odpłynęły za granicę, wynosiła według oceny *Bank für Deutsche Länder* 3 mld DM⁵. Część tej sumy w późniejszym okresie została ponownie repatriowana, poważna jednak jej kwota została za granicą, tworząc w różnych krajach podstawę dla późniejszego wywozu kapitałów⁶.

Od 1952 r. NRF posiada — z dużymi wprawdzie początkowo jeszcze ograniczeniami nałożonymi przez organa kontroli finansowej swego rządu, które zniesione zostały nieco później w tymże roku — już oficjalne prawo do wywozu kapitałów i od tej pory statystyki niemieckie publikują dane o wysokości lokat zagranicznych. Dane te nie obejmują niestety wszystkich form wywozu kapitałów, takich np. jak długoterminowe kredytowanie eksportu czy wywóz kapitałów państwowych, lecz koncentrują się na jednej tylko najbardziej klasycznej, tzn. na prywatnych lokatach bezpośrednich. Uwzględnienie tylko tej jednej formy nie oddaje w najmniejszym stopniu obrazu rzeczywistych rozmiarów wywozu kapitałów z Niemiec zachodnich, gdyż bezpośrednie lokaty kapitałów prywatnych stanowią nieznaczną tylko część ogólnego ich wywozu.

Niski udział bezpośrednich lokat prywatnych w wywozie kapitałów świadczy natomiast o tym, że w tej formie nie posiada wywóz ten w chwili obecnej

³ „Neue Zürcher Zeitung” z dn. 17 XI 1954 r.

⁴ A. Bielczuk, *Wywóz kapitała uz zachodniej Giermanii*. Moskwa 1957, s. 149.

⁵ „Deutsche Finanzwirtschaft” nr 7, 1951.

⁶ A. Bielczuk w cytowanej już pracy ocenia wielkość kapitałów, które nie wróciły do NRF w wyniku wspomnianej ucieczki na 1—1,5 mld DM.

dostatecznie sprzyjających warunków. Tendencja zmierzająca do zmniejszenia wywozu prywatnego kapitału pożyczkowego występuje we wszystkich państwach kapitalistycznych, jednakże ze szczególną siłą ujawniła się ona właśnie w Niemczech zachodnich, ponieważ obok czynników ogólnych oddziałują tu przyczyny wpływające z wewnętrznego rozwoju kraju.

Po II wojnie światowej w Niemczech zachodnich wystąpiło zjawisko, które określane jest jako nienadążanie zasobów finansowych za produkcyjnymi możliwościami kraju. Ono to spowodowało, że tzw. nadmiar kapitałów prywatnych, który zasadniczo wpływał na ich wywóz w przeszłości, obecnie nie występuje. Przez „nadmiar kapitałów” rozumiemy taką sytuację, kiedy kapitały przejściowo niezaangażowane, nie znajdując dostatecznie dogodnych warunków lokaty na miejscu, odpływają do innego kraju, który gwarantuje im znacznie wyższą stopę zysku. Szeroki zakres inwestycji wewnętrznych, spowodowanych początkowo potrzebą odbudowy gospodarczej, a później wysoką koniunkturą w Niemczech zachodnich, stwarzał warunki, w których monopole mogły osiągać wysokie zyski od swych kapitałów w kraju, nie narażając się na ryzyko związane z ich wywożeniem. O szczególnie dużych możliwościach takiego zużytkowania kapitałów w Niemczech zachodnich może świadczyć fakt, że udział inwestycji brutto w produkcie społecznym wynosił tu w l. 1952—1960 ok. 22%, podczas gdy we Francji — 17,3%, w Stanach Zjednoczonych 17—17,5%, a w Wielkiej Brytanii — 14,7%⁷. Sytuacja taka nie tylko zawężyła ramy dla wywozu prywatnych kapitałów z Niemiec zachodnich, lecz stwarzała warunki przyciągania ich tu w znacznych ilościach z krajów obcych. W wyniku tego jeszcze w 1958 r. ogólna suma przywiezionych po wojnie prywatnych kapitałów do Niemiec zachodnich przewyższała sumę takichże kapitałów stamtąd wyeksportowanych i wynosiła 2 299 mln DM wobec 2 084 mln DM wywiezionych⁸. W tym samym kierunku działały również restrykcyjne posunięcia banku emisyjnego, które były wprawdzie uzasadnione z przyczyn koniunkturalnych, lecz w konsekwencji, powodując wzrost stopy procentowej, hamowały jeszcze bardziej tempo wywozu kapitałów.

Na niezbyt żywe tempo wywozu (w postaci lokat bezpośrednich) prywatnych kapitałów z Niemiec zachodnich oddziaływały również warunki, jakie wytworzyły się w krajach stanowiących główny przedmiot zainteresowania monopoli zachodnioniemieckich, a mianowicie w krajach słabo rozwiniętych. Działała tu przede wszystkim obawa, że rozwijające się przemiany społeczno-polityczne w tych krajach mogą spowodować utratę lokowanych tam kapitałów.

Z przemianami, które nastąpiły w krajach słabo rozwiniętych, łączy się dalsza niezmiernie ważna okoliczność polegająca na tym, że monopole nie mogą już dziś osiągać, tak jak to miało miejsce dawniej, zbyt wielkich zysków

⁷ *Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland 1961*. Internationale Übersichten, s. 146.

⁸ „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z dn. 7 IV 1959 r.

od lokowanych tam kapitałów (dotyczy to szczególnie oprocentowania kredytów). Uzyskanie politycznej samodzielności przez kraje dawniej zależne pozwala im na pewną swobodę w nawiązywaniu kontaktów gospodarczych oraz na dobieranie sobie partnerów handlowych. Kraje te mają duże możliwości rozwijania współpracy z państwami socjalistycznymi, która oparta jest na zasadach równości i wzajemnych korzyści gospodarczych. Istniejący w krajach słabo rozwiniętych ogromny głód kapitałowy zmusza je jeszcze wprawdzie do korzystania w szerokim zakresie ze znacznie droższych kredytów udzielanych im przez państwa imperialistyczne, niemniej mają one dziś znacznie większe niż kiedykolwiek możliwości stawiania pewnych warunków swym partnerom. Z tych też względów stopa procentowa od udzielanych przez monopole kredytów, chociaż jest jeszcze znacznie wyższa od tej, jaką ofiarują państwa socjalistyczne (w pierwszym wypadku waha się ona w granicach 5—7%, w drugim 2—3%), nie jest zbyt atrakcyjną dla kół zachodniemieckich, które mają możliwość uzyskiwania na rynku krajowym niemal dwukrotnie wyższych zysków. Z obliczeń przeprowadzonych w Niemczech zachodnich wynika, że w 1960 r. czysty zysk 497 spółek, których kapitał zakładowy stanowił 55,7% całego kapitału akcyjnego NRF, wynosił 11%⁹. Była to stawka przeciętna. W szeregu największych monopoli, jak koncern Mannesmanna, *Farbenfabrik Bayera A. G.*, *Farbwerke Hoechts A. G.*, *Maschinenbau A. G.* — zyski kształtowały się w granicach 14—18% kapitału podstawowego¹⁰.

Brak „nadwyżek kapitałowych” i nienadążanie rynku papierów wartościowych za wzrostem wewnętrznego zapotrzebowania na kapitał wzmogły dążenie do poszukiwania takich form wywozu kapitałów, które nie wiązałyby się z emisją papierów wartościowych na rynku pożyczkodawcy. Te same czynniki działały również w kierunku większego zaangażowania państwa w proces wywozu kapitałów, czy to w postaci bezpośredniego eksportera kapitałów, czy też jako siły oddziałującej na dynamikę wywozu kapitałów przy pomocy specjalnych środków. W wyniku takiego stanu rzeczy w Niemczech zachodnich wykształciły się po wojnie trzy zasadnicze formy wywozu kapitałów:

1. Wywóz kapitałów prywatnych i państwowych w postaci średnio- i długoterminowego kredytowania eksportu towarów.
2. Wywóz kapitałów prywatnych i państwowych za pośrednictwem instytucji międzynarodowych zajmujących się finansowaniem rozwoju gospodarczego w różnych krajach.
3. Bezpośrednie lokaty kapitałów prywatnych.

Statystyki niemieckie, jak już na to wskazano, uważają za właściwy wywóz kapitałów tylko formę trzecią. Tymczasem prawdziwy obraz rozmiarów

⁹ M. Kruk, *Was zahlen die Gesellschaften*. „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z dn. 5 V 1962 r.

¹⁰ „Volkswirt” nr 18, 1962, s. 323 oraz „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z dn. 2 V 1962 r.

tego zjawiska uzyskać można tylko przy uwzględnieniu pierwszej formy, ponieważ obejmuje ona od 60 do 70% ogólnego wywozu kapitałów z NRF. Powstaje jedynie pytanie, czy średnio- i długoterminowe kredytowanie eksportu możemy uważać za wywóz kapitałów? Szereg autorów odpowiada na powyższe pytanie twierdząco, dając odpowiednią argumentację swego stanowiska¹¹. W najogólniejszych zarysach sprowadza się ona do tego, że kredytowanie eksportu, które przed wojną było, jeśli chodzi o długoterminowość, zjawiskiem sporadycznym, obecnie przybrało charakter procesów ciągłych o niezwykle szerokim zasięgu. Kredyty eksportowe udzielane są przez NRF na czas od 4 do 6, a bywają także wypadki, kiedy przyznaje się je na okres powyżej 20 lat. Udzielanie kredytów eksportowych na tak długi przeciąg czasu pociąga za sobą jakościowe zmiany, co uwidacznia się w pobieraniu od kredytów tych określonego procentu. Wprawdzie pobierany procent nie zawsze bywa wyodrębniony, niekiedy jest on po prostu wkalkulowywany w cenę, która z reguły przy dostawach kredytowych jest odpowiednio podwyższona. W każdym razie następuje tu systematyczne przywłaszczenie sobie wartości dodatkowej wytwarzanej przez społeczeństwo kraju, który towary zakupuje, co jest zasadniczą cechą wywozu kapitałów. Z uwagi na to, że kredytowanie dostaw nie stwarza podstaw do nabywania prawa własności na jakiegokolwiek obiekty w kraju importera, pobieranie wartości dodatkowej wytworzonej przez robotników tego kraju następuje w formie procentów, a nie dywidendy. Niemniej mamy tu do czynienia z wywozem kapitału pożyczkowego.

Należy jednak podkreślić, że średnio- i długoterminowe kredytowanie eksportu, będąc w swej istocie wywozem kapitału pożyczkowego, ma jednak szereg specyficznych cech odróżniających je od normalnych form kapitału pożyczkowego. Po pierwsze — średnio- i długoterminowe kredytowanie dostaw jest nierozłącznie powiązane z wywozem towarów, przy czym występuje tu zależność odmienna od tej, jaka ma miejsce przy normalnym wywozie kapitałów. Wywóz towarów mianowicie następuje tu nie dlatego, że został on wywołany uprzednim wywozem kapitałów, lecz przeciwnie, właśnie dlatego, że określone towary zostały sprzedane na warunkach długoterminowego kredytu, co staje się równoznaczne z wywozem kapitałów. Po drugie — w cenie płaconej przez nabywcę za dostarczony mu towar łączą się jednocześnie dwa elementy: jednym z nich jest eksport towarów, drugim — eksport kapitałów. W żadnej innej formie wywozu kapitałów nie łączyły się dotychczas ze sobą tak ściśle te dwa elementy, jak w kredytowaniu eksportu.

Średnio- i długoterminowe kredyty eksportowe w zasadzie udzielane są przy dostawach inwestycyjnych. Urządzenia inwestycyjne są z reguły bardzo

¹¹ E. Chmielnickaja, *Monopolistyczny Kapitalizm w zapadnoj Giermanii*. Moskwa 1959; A. Bielczuk, *Wywóz kapitała uz zapadnoj Giermanii*. Moskwa 1957; H. Beckendorf, *Finanzierungsinstitutionen und Finanzierungspraxis beim westdeutschen Investitionsgüterexport*. „Mitteilungen Rhein-Westf.-Institut für Wirtschaftsforschung” H. 10, 1959.

kosztowne, dlatego też importerowi trudno jest nabywać je bez uzyskania kredytów, przy czym istnieje tu gwarancja ich spłaty z dochodów uzyskiwanych po kilku latach z przedsiębiorstw wybudowanych w ramach wspomnianych inwestycji.

Struktura handlu zagranicznego uległa po II wojnie światowej dużym zmianom. W obrotach towarowych ogromną rolę zaczęły teraz odgrywać urządzenia inwestycyjne, które stanowią główną grupę towarową nie tylko w wymianie handlowej pomiędzy krajami uprzemysłowionymi a słabo rozwiniętymi, lecz również w obrotach pomiędzy krajami odznaczającymi się wysokim uprzemysłowieniem. Świadczy to, że przekształcanie się średnio- i długoterminowych kredytów handlowych w nową formę wywozu kapitałów wpływa nie tylko z takich czy innych posunięć polityczno-gospodarczych poszczególnych krajów, lecz jest w pewnym stopniu rezultatem przyczyn obiektywnych. Powyższy fakt nie stoi jednak w sprzeczności z twierdzeniem, że ta nowa forma wywozu kapitałów największe zastosowanie ma w Niemczech zachodnich, bowiem prócz omówionych już czynników wewnętrznych, które w tym kierunku oddziaływały, znalazły tu największe odbicie również przyczyny obiektywne. Niemcy zachodnie są w tej chwili największym po Stanach Zjednoczonych producentem i eksporterem maszyn i urządzeń inwestycyjnych. Ich udział w produkcji obrabiarek wynosi w świecie kapitalistycznym około 22⁰/₀, a w eksporcie około 32⁰/₀; w niektórych dziedzinach przemysłu maszynowego zaś udział zachodnioniemieckich kwot eksportowych w ogólnych rozmiarach produkcji sięga 50—52⁰/₀¹².

II. ŚREDNIO- I DŁUGOTERMINOWE KREDYTOWANIE EKSPORTU W NRF

Najpoważniejszymi ośrodkami kredytowania są w NRF dwa specjalnie powołane do tego celu banki: *Ausfuhr Kredit AG* i *Kredit-Anstalt für Wiederaufbau*.

Ausfuhr Kredit AG (AKA) powołany został do życia w marcu 1952 r. we Frankfurcie nad Menem, a więc natychmiast po uzyskaniu przez NRF oficjalnego prawa do eksportu kapitałów. W utworzeniu AKA wzięły udział 32 banki, w tym trzy największe banki niemieckie: *Deutsche-Bank*, *Dresdner-Bank* i *Kommerz-Bank*, 11 banków państwowych i szereg prywatnych. Operację kredytową bank realizuje poprzez dwa fundusze specjalne wyodrębnione dla tego celu: fundusz A, dla którego środki kredytowe w wysokości 270 mln DM rocznie udzielają banki prywatne oraz fundusz B dysponujący sumą 600 mln DM, dostarczoną przez *Bank Deutscher Länder*. Wydzielony został również specjalny fundusz dla Jugosławii z kredytem rocznym w wysokości 30—40 mln DM. Kredyty AKA udzielane są w zasadzie najdłużej na okres czteroletni, w poszczególnych jednak przypadkach termin może być przesunięty. Kredytu udziela eksporter zachodnioniemiecki po uprzednim

¹² „Volkswirt” nr 14 z dn. 8 IV 1961 r., s. 595.

zaakceptowaniu takiej transakcji przez AKA i uzyskaniu od banku tego na ten cel środków. Udział samego eksportera w kredycie początkowo wynosił 20%, od 1954 r. zaś podniesiony został dla kredytów z funduszu B, a od 1956 r. także z funduszy A — do 40%¹³.

W okresie od 1952 do 1960 r. bank AKA zawarł umowy o udzielenie kredytów z własnych środków na sumę 5 385 mln DM. Po uwzględnieniu zaś wspomnianego wyżej obowiązkowego udziału eksporterów okazuje się, że ogólna suma średnioterminowych kredytów udzielona za pośrednictwem tej instytucji wynosiła 8 293 mln DM¹⁴.

Jeśli chodzi o podział kredytów pomiędzy poszczególne kontynenty, to początkowo odpowiadał on mniej więcej udziałowi różnych państw i regionów w eksporcie NRF. W 1956 r. np. Europa partycypowała w kredytach AKA w 51,2%, Azja — 15,8%, Afryka — 8,6%, Ameryka — 20,9% (w tym Północna — 13,5%). Ale z biegiem lat większość udzielanych kredytów wyraźnie przesuwa się na kraje słabo rozwinięte. Tak np. w 1960 r. w umowach o kredyty z Niemcami zachodnimi Europa uczestniczyła tylko w 37,7%, Afryka zaś w 23,6%, Azja — 25,8%, Ameryka Północna — 2,4%, Ameryka Południowa — 10,6%¹⁵.

Wysokość oprocentowania kredytów uzależniona jest od tego, z którego funduszu są one udzielane. Ogólnie ustalono, że stopa procentowa dla kredytów z funduszu A utrzymywać się ma na poziomie o 3,5% wyższym od stopy redyskontowej *Bundesbanku*, zaś z funduszu B na poziomie o 1,5% wyższym. Zasada ta nie jest jednak rygorystycznie stosowana, gdyż na przestrzeni wszystkich lat działania AKA zaobserwować można było odchylenia w tym zakresie. Tak np. do 1956 r. przy stopie redyskontowej 3,5%, kredyty z funduszu A były oprocentowywane na 6,75%, a z funduszu B 4,5%. Od marca 1956 r., kiedy stopa redyskontowa podniesiona została do 4,5%, oprocentowanie kredytów wynosiło odpowiednio 8% i 6%, a w 1960 r., przy podniesieniu stopy redyskonta przez *Bundesbank* do 5%, 7,75% i 6,5%¹⁶.

Warunki, na jakich odbywa się kredytowanie zagranicznych odbiorców przez eksporterów zachodnioniemieckich nie są znane, gdyż stanowią one tajemnicę handlową. W każdym razie pobierany procent musi być wyższy od przytoczonej wyżej stopy procentowej stosowanej przy udzielaniu kredytów przez AKA, gdyż w przeciwnym razie eksporter nie byłby zainteresowany w zawieraniu takiej transakcji. Sołodników w cytowanej już pracy przytacza przykład koncernów *Kruppa* i *Demag*, które przy budowie zakładów metalurgicznych w Indiach pobierały od udzielanych kredytów 10—12%. Należy przy tym pamiętać, że przy tego rodzaju transakcjach podana w umo-

¹³ „Aussenhandelsdienst” nr 16, 1960, s. 7.

¹⁴ „Der Volkswirt” 1956, nr 15; „Mitteilungen Rhein-Westf.-Institut für Wirtschaftsforschung” nr 10, 1959; „Problèmes Économiques” z dn. 8 VIII 1961.

¹⁵ „Mitteilungen für den Aussenhandel”. Berliner Bank Nr 7, 1960, s. 6.

¹⁶ „Problèmes Économiques” z dn. 8 VIII 1961 r.

wie stopa procentowa częstokroć nie jest rzeczywistym odbiciem całej zabieranej przez udzielającego kredytu wartości dodatkowej, gdyż część jej może być przez niego przywłaszczana również przez podniesioną cenę.

Drugim ośrodkiem kredytowania eksportu w NRF jest powołany do życia w listopadzie 1948 r. bank pn. *Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW)*. Działalność tej instytucji wiąże się jak naćcisłej z planem Marchalla, ponieważ do jej dyspozycji oddawane były fundusze ekwiwalentne otrzymywane w jego ramach. Przy pomocy tych funduszy, jak również przy pomocy doraźnych zasiłków państwa i częściowego korzystania ze środków *Bundesbanku* — *KfW* zaopatruje wszystkie gałęzie gospodarki zachodnioniemieckiej w średnio- i długoterminowe pożyczki. Szczególną opieką w ramach tej akcji pożyczkowej otaczane są te gałęzie przemysłu, które mają charakter eksportowy, a którym *KfW* udziela nie tylko pożyczek inwestycyjnych, lecz również kredytów i wszelkiego rodzaju innych ułatwień przy zawieraniu transakcji z zagranicą.

Od 1952 r., kiedy dla finansowania eksportu powołane zostało specjalne konsorcjum bankowe *AKA*, *KfW* skoncentrował swą działalność wyłącznie na kredytach eksportowych długoterminowych od pięcio- do ośmioletnich. W tym celu utworzony został fundusz w wysokości 483 mln DM, z którego do 1955 r. udzielono na okres 8 lat pożyczek na sumę 355 mln DM¹⁷. Ze środków *KfW* częściowo (ok. 240 mln DM) sfinansowana została w l. 1958—1962 budowa stalowni w Indiach, której ogólne koszty wynoszą 600 mln DM. Rola *KfW* w zakresie finansowania eksportu oraz wywozu kapitału niezwiązanego z obrotem towarowym, szczególnie wzrosła w związku z zaktualizowaniem się szeroko zakrojonych projektów pomocy gospodarczej dla krajów słabo rozwiniętych (*Entwicklungshilfe*). *KfW* zwiększył przede wszystkim swoje środki na finansowanie eksportu, tworząc w 1960 r. specjalny fundusz w wysokości 260 mln DM dla realizacji transakcji związanych z budową większych obiektów inwestycyjnych zagranicą¹⁸.

A ponadto *KfW* stała się ośrodkiem udzielania długoterminowych kredytów na podstawie gwarancji państwowych¹⁹. W 1959 r. rząd federalny postanowił gwarantować kredyty „jeśli służą one finansowaniu obiektów godnych zainteresowania lub szczególnie ważnych z punktu widzenia narodowego”²⁰. Tak więc korzystającemu z kredytu klientowi zagranicznemu przyznaje się okres spłaty sięgający 5 lat, eksporter zaś zachodnioniemiecki inkasuje od razu sumę należną mu za wykonane dostawy. O zakresie nowych możliwości w dziedzinie wywozu kapitału, jakie powstają w związku z wspomnianą decyzją rządu może świadczyć fakt, że według ogólnych planów NRF udział

¹⁷ A. Bielczuk, *Wywóz kapitału uz zachodniej Niemczech*, s. 62.

¹⁸ „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z dn. 24 I 1961 r.

¹⁹ „Deutsche Zeitung mit Wirtschaftszeitung” z dn. 5 III 1961 r. oraz „Problèmes Économiques” z dn. 8 VIII 1961 r.

²⁰ *Ibid.*

kredytów pochodzących z gwarancji państwowych w rozwoju „pomocy” dla krajów słabo rozwiniętych wynosić ma w l. 1961—1971 — 17 mld DM²¹. W 1960 r. KfW zawarła na podstawie gwarancji państwowej umowy o udzielenie kredytów na ogólną sumę 363,3 mln DM, z czego kredyty towarowe wynosiły 154,9, a pożyczki nie związane z dostawami towarowymi 208,4 mln DM. Z własnych środków bank udzielił w 1960 r. pożyczek na sumę 110 mln DM²².

W 1961 r. ogólna kwota zawartych za pośrednictwem KfW umów kredytowych wyniosła 1,8 mld DM²³. Złożyły się na nią zarówno fundusze własne jak i gwarancje państwowe oraz środki uzyskane z rynku kapitałowego. Jest to kwota, na którą opiewają zawarte umowy, nie musi być ona jednak równoznaczna ze środkami wypłaconymi przez bank w danym roku. Wobec tego nie możemy wszystkich przytoczonych tu danych brać za podstawę do obliczeń faktycznych rozmiarów odpływu kapitałów z NRF w poszczególnych latach. Przytoczone powyżej dane świadczą jednak, że KfW stał się w ostatnim okresie niezwykle ważnym ośrodkiem wywozu kapitałów z NRF, ośrodkiem pobudzającym w ogromnym stopniu prywatną działalność kredytową, przez zdjęcie z niej wszelkiego ryzyka. Jeśli chodzi o ogólną sumę faktycznie wywiezionych za pośrednictwem KfW kapitałów, to — biorąc pod uwagę przytaczane tu dane o pożyczkach udzielonych do 1960 r. oraz ewentualne rozmiary wypłat, które mogły mieć miejsce w 1961 r.²⁴, można by je określić na 1,2—1,5 mld DM.

Na podstawie działalności dwóch omówionych wyżej instytucji kredytowych — *Ausfuhr Kredit AG* i *Kreditanstalt für Wiederaufbau* — można pokusić się o próbę obliczenia ogólnych rozmiarów wywozu kapitałów z NRF dokonanego w ramach finansowania eksportu. Nie będzie to obliczenie zbyt dokładne z całego szeregu względów. Po pierwsze dlatego, że z omawianego zakresu brak oficjalnych statystyk, a dane uzyskane z przytaczanych tu źródeł nie zawsze mogą być dokładne i wyczerpujące. Po drugie — ze względu na samą formę wywozu kapitałów i okresy, na które kredyty są udzielane. Jeśli chodzi o kapitał pożyczkowy, a kredyty eksportowe zaliczyliśmy do tego rzędu, to w istocie swej ma on charakter zwrotny, a więc po upływie pewnego okresu czasu musi być zwrócony. W wypadku długoterminowego wywozu kapitału pożyczkowego, przy którym spłata następuje po 10, 15, 50 i więcej latach, przedstawienie sytuacji w tym zakresie za jedno dziesięciolecie uwzględnia wszystkie wywiezione w tym czasie kapitały. Tu jednak mamy do czynienia przede wszystkim z średnioterminowymi kredytami han-

²¹ „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z dn. 24 I 1961 r.

²² „Deutsche Zeitung mit Wirtschaftszeitung” z dn. 5 III 1961 r.

²³ „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z dn. 30 IV 1962 r.

²⁴ „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z dn. 30 IV 1962 r. podaje, że udział KfW w ogólnej pomocy gospodarczej wynosi ok. 1,9 mld DM, z czego wypłacono ok. 30%.

dłowymi, które, szczególnie gdy chodzi o AKA, udzielane są na okres 3—4 lat. W tej sytuacji udzielone ośrodkom zagranicznym kredyty już po stosunkowo krótkim okresie czasu zaczynają wracać do NRF, co umniejsza ogólną sumę kapitałów wywiezionych w danym okresie czasu.

W związku z tym odpowiednich obliczeń w tej dziedzinie należy dokonywać według takiego klucza, który pozwoliłby na uchwycenie rzeczywistego stanu ulokowanych z rozpatrywanego tu tytułu za granicą kapitałów. Uwzględniając więc rotację kapitałów za najbardziej odpowiedni dla podejmowanych tu obliczeń można uważać okres ostatnich czterech lat. Dotyczy to szczególnie kapitałów wywozonych za pośrednictwem AKA, gdyż pożyczki KfW udzielane są na znacznie dłuższe okresy czasu i mogą być potraktowane jako kredyty długoterminowe. Biorąc więc pod uwagę zasadę przeciętnej czteroletniej rotacji dla kredytów AKA można wyciągnąć następujące wnioski co do ogólnych rozmiarów wywozu kapitałów z NRF w ramach finansowania eksportu. Kredyty udzielone przez AKA w l. 1958—1961 wynosiły — 2 919 mln DM. Kredyty udzielane przez eksporterów pokrywane są jednak tylko w 60% przez konsorcjum AKA, zatem rzeczywista ich suma była odpowiednio wyższa i wynosiła 4 859 mln DM. Wszystkie zaś kredyty udzielane przez KfW od 1952 r. uwzględniając również sumy objęte umowami za 1961 r., wynosiły 1 168,9 mln DM²⁵. Razem więc kredyty obu wymienionych instytucji udzielone zagranicy powinny na koniec 1961 r. zamykać się w sumie 6 027,9 mln DM.

III. WYWÓZ KAPITAŁÓW PAŃSTWOWYCH I PRYWATNYCH W RAMACH ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWYCH

Do organizacji międzynarodowych zajmujących się wywozem kapitałów z jednych krajów do drugich zaliczyć należy przede wszystkim dwie wyspecjalizowane agendy ONZ — Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju oraz Międzynarodowy Fundusz Walutowy. Obie te organizacje powołane zostały do życia w 1944 r. w Bretton Woods. Początkowo ich zadaniem było usuwanie trudności wpływających z ograniczeń płatniczych oraz stworzenie warunków dla powrotu do wymiany wielostronnej i normalnego funkcjonowania wywozu kapitałów. Międzynarodowy Bank zająć się miał finansowaniem małoatrakcyjnych inwestycji infrastrukturalnych, aby otworzyć dostęp kapitałom prywatnym do obiektów bardziej rentownych i tym samym zachęcić dysponujących tymi kapitałami przedsiębiorców do inwestowania. Międzynarodowy Fundusz Walutowy zaś poprzez stworzenie kapitału podstawowego, składającego się z kwot w walutach poszczególnych krajów i dolarowo-złoty, miał stanowić namiastkę funkcjonującej przed wprowadzeniem ograniczeń waluty złotej. Rozszerzająca się na tej nowej podstawie

²⁵ Dane do 1959 r. wg raportu Europejskiej Organizacji Współpracy Gospodarczej; cyt. za: „Biuletyn Inostronnojj Kommerczeskojj Informacjj” nr 105. 1961, s. 3. Dane za l. 1960—1961 wg „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z dn. 5 V 1962 r.

między członkami Funduszu wymiana wielostronna doprowadzić miała do stopniowego zniesienia ograniczeń i zastąpienia ich płatnościami wolnodewizowymi. W funkcjonowaniu takiego systemu zainteresowane były przede wszystkim Stany Zjednoczone, ponieważ ich możliwości ekspansywne hamowane były sztywnymi przepisami ograniczeń. Zamiary powyższe poniosły jednak całkowite fiasko. Powrót do wymiany wielostronnej uzależniony był bowiem nie od lepszego czy gorszego działania skonstruowanego w tym celu mechanizmu, lecz od poprawy sytuacji płatniczej krajów zachodnioeuropejskich. Sytuacja ta zaś kształtowała się przez dłuższy czas bardzo niepomysłnie, gdyż wszystkie kraje zachodnioeuropejskie posiadały ujemny bilans płatniczy wobec Stanów Zjednoczonych, co pociągało za sobą ciągłe zapotrzebowanie w ramach Funduszu wyłącznie na walutę amerykańską. Zasoby dolarowe Funduszu na skutek tego szybko się wyczerpały i działalność jego została zahamowana. Fundusz nie został jednak rozwiązany, lecz dostosował się do wytworzonej sytuacji. Jego nowym zadaniem stało się dostarczanie, potrzebującym tego krajom, pomocy w postaci dewiz dla przezwyciężania przejściowych trudności w bilansie płatniczym. Było to szczególnie ważne po wprowadzeniu w 1958 r. przez kraje zachodnioeuropejskie wymienialności walut. Przejściowy brak bowiem zagranicznych środków płatniczych mógł spowodować gwałtowną deprecjację takiej czy innej waluty. Fundusz udziela kredytów średnioterminowych na okres 3—5 lat.

Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju funkcjonował na przestrzeni wszystkich lat swego istnienia normalnie, przy czym w początkowym okresie udzielane przez niego kredyty były, ogólnie rzecz biorąc, niewielkie. Później natomiast, w miarę powiększania się możliwości płatniczych krajów zachodnioeuropejskich, rozmiary kredytowania przeprowadzanego przez tę instytucję rozszerzyły się. Bank udziela pożyczek długoterminowych na okres od 10—25 lat. Stopa procentowa początkowo wynosiła 3,5, a w ostatnich latach wzrosła do 6%²⁶.

Niemcy zachodnie należą do obu powyżej wspomnianych instytucji od 1952 r. Początkowo ich udział był tu stosunkowo niewielki, gdyż wynosił w obu przypadkach po 330 mln dol., przy czym kwota rzeczywistej wpłaty do Banku Odbudowy wyniosła 20% tej sumy (2% w złocie i 18% w walucie krajowej, resztę wpłaca dany kraj w wypadku konkretnego zapotrzebowania banku). Korzystając jednak z tego, że w 1959 r. Bank zwrócił się do krajów członkowskich o podwojenie subskrypcji, NRF podniosła swą kwotę udziałową prawie trzykrotnie, powiększając ją do 1050 mln dol.²⁷. W ten sposób zajęła ona razem z Francją, która subskrybowała identyczną kwotę, trzecie miejsce pośród członków Banku, jeżeli chodzi o wielkość udziału, po Stanach Zjednoczonych, z 6 350 mln i Wielkiej Brytanii z 2 600 mln dol. Po zaangażowaniu do czołowej grupy wierzycieli, NRF zaczęła bardziej aktywnie uczest-

²⁶ Jw — Raport OEEC.

²⁷ *Deutsches Wirtschaftsinstitut*. „Bericht” nr 8, 1962, s. 15.

niczyć w pożyczkach aranżowanych przez Bank, udzielając ich zarówno ze środków państwowych, jak i poprzez wywóz kapitałów prywatnych. Dla finansowania swych kredytów Bank czerpie środki zarówno z sum udzielanych bezpośrednio przez poszczególne państwa członkowskie, jak również poprzez emisję obligacji na rynkach niektórych krajów. Dotychczas najszerzej udostępniały swój rynek w tym zakresie Stany Zjednoczone, Wielka Brytania i Szwajcaria. Obligacje rozpisywane na rynku jednego kraju mogą znaleźć się w posiadaniu innego kraju w drodze zakupu. Ostatnio dużą ilość takich obligacji zakupił zachodnioniemiecki *Bundesbank*, przyjmując tym samym na siebie wierzycelność. Jeśli nie brać pod uwagę wcześniejszych pożyczek udzielanych przez Bank Światowy w bardzo niewielkich rozmiarach na okres ok. 15 miesięcy, to w czasie od 1956 do 1959 r., zgodnie z cytowanym już raportem *OEEC*, NRF zakupiła obligacji i udzieliła pożyczek na sumę 443 mln dol. czyli — w przeliczeniu na marki według obecnie obowiązującego kursu — 1 772 mln DDM. W 1960 r. pożyczki *Bundesbanku* dla Banku Światowego wynosiły 1 mld²⁸, a w 1961 r. ok. 300 mln DM²⁹. W sumie więc, nie wliczając wkładów członkowskich, NRF zainwestowała poprzez Bank Światowy do końca 1961 r. ponad 3 mld DM.

W ostatnich latach NRF bardzo umocniła swoją pozycję również w Międzynarodowym Funduszu Walutowym. Podstawę do tego stworzył ogromny wzrost roli NRF w obrotach świata kapitalistycznego. Podczas gdy jeszcze w 1950 r. udział eksportu zachodnioniemieckiego w ogólnym eksporcie świata kapitalistycznego wynosił 3,6%, to w 1960 r. powiększył się on do 10,2%³⁰. Systematycznie osiągane duże nadwyżki w bilansie handlowym przyczyniły się do nagromadzenia przez NRF dużego zasobu dewiz i złota. Pod koniec 1960 r. Niemcy zachodnie posiadały zasobów tych na sumę 30 480 mln DM³¹, co stawiało je pod tym względem na drugim miejscu po Stanach Zjednoczonych. Wszystko to sprawiło, że waluta zachodnioniemiecka stała się jedną z najmocniejszych w świecie, odgrywając coraz większą rolę w rozliczeniach międzynarodowych. Znalazło to również swe odbicie w zwiększających się zakupach marki zachodnioniemieckiej przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy. Jeszcze w 1957 r., nie będąc walutą wymiennalną, marka prawie że nie znajdowała zastosowania w Funduszu. Ale natychmiast po wprowadzeniu wymiennalności zakupiono jej dla operacji Funduszu: w 1958 r. za 64,6 mln, w 1959 r. za 7 mln, w 1960 r. za 40,2 mln i w 1961 r. za 503,6 mln dol.³²

Rok 1960 był przełomowym dla ogólnego umocnienia się pozycji NRF

²⁸ „Życie Gospodarcze” nr 37, 1960, s. 7.

²⁹ „Die Welt” z dn. 3 V 1962 r.

³⁰ *Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland 1961*. Internationale Übersichten, s. 65.

³¹ *Ibid.*, s. 103.

³² *Deutsches Wirtschaftsinstitut*. „Bericht” Nr 8, 1962. s. 18.

w Międzynarodowym Funduszu Walutowym. W wyniku postanowień, jakie zapadły w końcu 1960 r. na dorocznej sesji w Wiedniu w sprawie powiększenia o 50% środków Funduszu Walutowego, NRF zadeklarowała podniesienie swego udziału o przeszło 100% (z 330 mln do 787,5 mln dol.). Jednocześnie NRF przystąpiła razem z 5 innymi krajami do zorganizowanego przy Funduszu — Klubu Solidarności Monetarnej³³. Klub rozporządza funduszem 6 mld dol., w którym udział Niemiec wynosi 1 mld. W Klubie Solidarności NRF zajmuje pozycję równorzędną z Wielką Brytanią.

Do innych międzynarodowych organizacji, które stwarzają dla NRF duże możliwości w zakresie wywozu kapitałów, zaliczyć należy Międzynarodową Organizację Rozwoju (*Internationale Development Administration — IDA*). Organizacja ta jest związana z Bankiem Światowym. Zadaniem jej jest udzielanie pożyczek długoterminowych na bardziej dogodnych warunkach niż to czyni Bank. Udział NRF w tej organizacji wynosi 53 mln dol. W tej chwili trudno byłoby dokładnie ocenić rozmiary jej działalności, gdyż rozpoczęła ona swe funkcjonowanie dopiero w listopadzie 1960 r.³⁴

Ważną organizacją dla przyszłego wywozu kapitałów z NRF jest również Europejski Bank Inwestycyjny. Należy do niego sześć krajów zrzeszonych w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej. Pożyczki udzielane przez Bank mają ułatwiać rozwój gospodarczy rejonów słabo rozwiniętych należących do krajów Wspólnoty. Bank udziela również gwarancji dla pożyczek pochodzących z innych źródeł, a przeznaczonych na ten cel. Udział NRF w Banku wynosi 250 mln dol. Z sumy tej wpłaconych zostało dotychczas 25%. Bank rozpoczął swą zasadniczą działalność po rozpisaniu subskrypcji, w wyniku której zgromadzono kapitał w wysokości 200 mln dol. Dotychczas udzielono pożyczek na sumę 160,2 mln dol., z czego na 66,2 mln w 1961 r. z tej ogólnie wypożyczonej sumy 54% zainwestowanych zostało w gospodarce Włoch, 24% — Francji, 17% — NRF, 3% — Belgii, 2% — Luksemburga³⁵. Suma więc udzielonych dotychczas przez Bank Inwestycyjny kredytów nie jest zbyt duża, toteż uwzględnienie jej nie zmienia w poważniejszy sposób obrazu ilościowego kredytów udzielonych przez NRF. Niemniej Europejski Bank Inwestycyjny należy mieć na uwadze z tego względu, że w przyszłości będzie on z pewnością jednym z ważniejszych ośrodków ekspansji kapitałowej NRF, jak również narzędzi dalszego umacniania się pozycji kapitału finansowego NRF we Wspólnym Rynku.

IV. WYWÓZ KAPITAŁÓW PRYWATNYCH

Z omawianych już na wstępie przyczyn wywóz kapitałów prywatnych z NRF w postaci bezpośrednich lokat poszczególnych firm, mimo że w ostat-

³³ Ibid.

³⁴ „Biuletyn Inostronnoj Kommerczeskoj Informacji” nr 105, 1961, s. 3.

³⁵ „Handelsblatt” z dn. 9 V 1962 r., oraz „Europäische Wirtschaft” z dn. 20 V 1962 r., nr 9/10, s. 262.

nim okresie wykazuje wyraźne ożywienie, nie osiągnął jeszcze znaczniejszych rozmiarów. Na koniec 1961 r., według prowizorycznych obliczeń, wynosił on 3 900 mln DM³⁶. Oficjalna wartość prywatnych inwestycji finansowych zagranicą wyrażona w przytoczonej wyżej sumie jest w dużym stopniu zaniżona, gdyż nie obejmuje ona reinwestycji zysków oraz kapitałów, które pozostały poza NRF w wyniku wspomnianej już ucieczki kapitałów. Minister gospodarki Erhard, uwzględniając zapewne oba te czynniki, określił w połowie 1960 r. rozmiary inwestycji finansowanych przez prywatny kapitał zachodnoniemiecki na sumę 4 500 mln DM³⁷. A więc w l. 1952—1960 wywożono z NRF prywatnych kapitałów przeciętnie na sumę 150 mln dol. rocznie. Dla porównania warto wspomnieć, że udział prywatnego kapitału Stanów Zjednoczonych w inwestycjach zagranicznych w tym czasie wynosił ok. 2 500 mln dol. rocznie, a Wielkiej Brytanii i Francji — ok. 500 mln dol.³⁸

W przeciwieństwie do wywozu kapitałów w formie finansowania eksportu, inwestycje finansowane bezpośrednio przez kapitał prywatny z NRF poza jej granicami koncentrują się w Europie i w Ameryce. Dzieje się tak, ponieważ: 1) są to tradycyjne miejsca eksportu kapitałów z Niemiec (przed wojną na oba te kontynenty przypadało 95% ogólnych inwestycji kapitałowych pochodzących z tego kraju, w tym na Europę 60%), 2) prywatne inwestycje lokując się w obcych państwach na długie lata poszukują miejsc dla siebie najdogodniejszych. Według oficjalnych danych w październiku 1961 r. podział sum kapitałów prywatnych pochodzących z NRF a zainwestowanych na poszczególnych kontynentach przedstawiał się następująco³⁹.

Europa	— 1 253,1 mln DM	— 36,9%
w tym		
EWG	— 468,2 „ „	— 14,3%
EFTA	— 639,5 „ „	— 18,3%
pozostałe kraje zachodnio- europejskie	— 147,0 „ „	— 4,3%
Afryka	— 198,2 „ „	— 5,8%
Ameryka	— 1 736,8 „ „	— 51,2%
w tym		
USA	— 449,0 „ „	— 13,2%
Kanada	— 306,5 „ „	— 9,1%
Ameryka Środkowa	— 142,0 „ „	— 4,2%

³⁶ „Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Deutschen Regierung” z dn. 18 X 1961 r., s. 1852.

³⁷ „Zeitschrift für das gesamte Kreditwesen” nr 15, 1960, s. 707.

³⁸ „Wirtschafts Wissenschaft” nr 1, 1961, s. 112.

³⁹ „Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Deutschen Regierung” z dn. 18 X 1961 r., s. 1852.

Ameryka Południowa	—	839,3	„	„	—	24,7 ^{0/0}
w tym						
Brazylia	—	597,9	„	„	—	17,6 ^{0/0}
Azja	—	50,7	„	„	—	1,5 ^{0/0}
Australia	—	82,9	„	„	—	2,4 ^{0/0}

Struktura branżowa inwestycji obejmowała głównie przemysł samochodowy (ok. 11,5^{0/0}), chemiczny (10^{0/0}), elektrotechniczny (7,5^{0/0}), maszynowy (ok. 6^{0/0}) i naftowy (5,5^{0/0}). Reszta kapitałów w znacznie mniejszych procentach porozkładała się na inne dziedziny wytwórczości⁴⁰.

Główne sumy kapitałów prywatnych z NRF zainwestowanych za granicą skoncentrowane są w rękach największych monopolii i potężnych banków zachodnioniemieckich.

I. G. Farben Konzern (firmy *Bayer*, *BASF*, *Hoechst*) koncentruje w swych rękach prawie cały eksport kapitałów prywatnych przemysłu chemicznego. Kwoty wywiezionego przez ten koncern kapitału wynosiły na koniec 1961 r. według oficjalnych danych ok. 450 mln DM⁴¹. Koncern ma najszerze powiązania z monopolami Francji, Turcji, Włoch i Hiszpanii. Na ogólną ilość 73 spółek zagranicznych związanych z *I. G. Farben* na wspomniane kraje przypada 37. Najważniejsze z nich to: we Francji — *Progil-Bayer-Ugine*, Paris (kapitał zakładowy 15 mln NF), *Polysynthese S. A.*, Paris (kapitał zakładowy 0,6 mln NF), *Dispersious Plestiques S. A.*, Paris (kapitał zakładowy 3,3 mln NF). We wszystkich tych spółkach *I. G. Farben* uczestniczy w 50^{0/0}; w Hiszpanii — *Fabricacion Nacional des Colorantes y Explosivos S. A.* (kapitał zakładowy 72 mln Pes. — udział *I. G. Farben* 25^{0/0}), *Electro Quimica de Flix S. A.*, Barcelona (kapitał zakładowy 22,5 mln Pes. — udział *I. G. Farben* 45^{0/0}); w Turcji — *Birlesik Alman Ilac Fabricalari Türk Limited Sivketi*, Istambul (kapitał zakładowy 8,1 Łt — udział *I. G. Farben* 18,5^{0/0})⁴².

Dalszym poważnym ośrodkiem działalności *I. G. Farben* jest Ameryka Łacińska w szczególności zaś Argentyna, Brazylia i Meksyk. W krajach tych koncern ulokował ok. 270 mln DM. Koncentruje się on na produkcji wyrobów farmaceutycznych, farb, środków ochrony roślin, wyrobów fotograficznych, kontrolując w Ameryce Łacińskiej szereg innych przedsiębiorstw poprzez filie swoich firm. I tak filie *Farbenwerk Bayer A. G.* stanowią — *Bayer do Brasil Industrias Quimicas S. A.* (kapitał zakł. 500 mln cr.), *Alianca Commercial de Anilinas S. A.* (kap. zakł. 120 mln cr.) i *Corontas e Insectidas Comercio e Industriaes S. A.* (150 mln cr.), a filię *Farbwerke Hoechst* — *Fongra Productos Quimicos S. A.* w Brazylii (150 mln cr.). Również trzecia firma

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Wszystkie dane odnośnie do wywozu kapitałów przez zachodnioniemieckie koncerny pochodzą z *Deutsches Wirtschaftsinstitut* „Bericht” nr 19/20, 1962 — *Umfang und Formen der westdeutschen Kapitalexpert Offensive*, s. 6—15.

I. G. Farben, tzn. *BASF*, rozwija swą działalność w Ameryce Łacińskiej. Firma ta partycypuje w największych zakładach włókien sztucznych w Argentynie, pokrywających swą produkcją całe zapotrzebowanie kraju.

Koncern *Siemensa* — ma swe przedsiębiorstwa lub uczestniczy w spółkach krajowych w Belgii, Włoszech, Austrii i Hiszpanii. Na terenie krajów południowoamerykańskich *Siemens* posiada m. in. następujące firmy: w Argentynie — *Siemens Argentina S. A.* (100 mln pes.), w Brazylii — *Siemens do Brasil Companhia de Electricidade* (400 mln cr.), *Osram do Brasil Companhia de Lampadas Electricas S. A.* (160 mln cr.) i in. Za pośrednictwem swych filii koncern ma zapewnione udziały i kontroluje około 18 przedsiębiorstw w Ameryce Środkowej i Południowej.

Koncern *AEG* (*Allgemeine Elektrizitäts Gesellschaft*) miał, według danych z 1960 r., ulokowanych zagranicą ponad 200 mln marek. Wpływy swe koncentruje on głównie we Francji, Austrii i Hiszpanii. We Francji na uwagę zasługuje przede wszystkim towarzystwo filialne koncernu ze 100% jego udziałem pn. *Telefunken GmbH*, które wspólnie z monopolami Francji, Belgii, Holandii i Włoch zorganizowało w 1959 r. w Paryżu spółkę pn. *Société Européenne de Téléguidage (SETET)* będącą głównym producentem pocisków zdalnie kierowanych dla NATO.

Drugim ośrodkiem wpływów *AEG* jest Brazylia, gdzie pozycja koncernu została poważnie wzmocniona na skutek wykupienia przez niego części skonfiskowanych w czasie wojny kapitałów.

Koncern *Mannesmanna* — jest największym eksporterem kapitałów wśród przedsiębiorstw hutniczych NRF. Rozmiary jego inwestycji zagranicznych, według danych oficjalnych, wynosiły na koniec 1959 r. ok. 226 mln DM, a *Deutsches Wirtschaftsinstitut* szacuje je nawet na 500 mln DM. Głównym ośrodkiem wpływów koncernu jest Brazylia, gdzie *Mannesmann* posiada kopalnie wysokogatunkowych rud, zakłady produkcji rur i konstrukcji stalowych. Ponadto koncern uczestniczy w wydobywaniu rud żelaza w Kanadzie, na Saharze i w Ameryce Północnej.

Firmy *Mannesmanna* posiadają liczne udziały w przedsiębiorstwach wszystkich niemal państwach zachodnioeuropejskich: we Włoszech działa *Allgemeine Berechnungsgesellschaft mbH.* z kapitałem zakładowym 100 mln Lirów; w Turcji — *Mannesmann-Sümerbank Boru Eudüstrisi TAS* (kap. zakł. 5,6 mln Lt); we Francji — koncern posiada 40% udziałów w *Société des Usines à Tubes de la Sarre* w Paryżu (kap. zakł. 5 mln NF).

Również szeroko rozgałęzione wpływy ma koncern *Kruppa*. Brak jest dokładnych danych odnośnie do wielkości kwot wyeksportowanych przez niego kapitałów. Faktem jest jednak, że poza wysokimi, sięgającymi 50% udziałami w licznych przedsiębiorstwach krajów europejskich, ma on je także w zakładach produkcyjnych Ameryki Południowej i Azji.

Koncern *Flicka* — skoncentrował głównie swe wpływy we Francji i Belgii, a to na skutek głośnego zakupu w l. 1954—1955, akcji lotaryńskiej

kompanii metalurgicznej i belgijskiego kombinatu metalurgicznego. Obok przemysłu metalurgicznego koncern rozwija działalność, która rozszerza się raczej w krajach zamorskich, a jest nią budowa samochodów i maszyn. Inwestycje zagraniczne Flicka w tej dziedzinie sięgają 300 mln DM i są skoncentrowane w Argentynie, gdzie ilość produkowanych przez jego firmy samochodów i autobusów wynosi 18,5 tys. rocznie, oraz w Indiach (wielkość prod. 6 tys. samochodów rocznie).

Koncern Thyssena — zainwestował za granicą ponad 200 mln DM. Wachlarz jego powiązań jest stosunkowo wąski. Wpływy jego skupiają się głównie we Francji i Holandii, przy czym Holandia, zarówno z uwagi na wielkość ulokowanych w tym kraju kwot (ok. 40% wszystkich wywiezionych przez ten koncern kapitałów), jak i wszechstronność związków, zajmuje zdecydowanie pierwsze miejsce. Największą inwestycją koncernu Thyssena w Holandii jest jego 40% udział w budowie rurociągu Rotterdam—Wesel—Köln. Wartość środków zaangażowanych przez monopole niemieckie w tej budowie wynosi 49 mln DM.

Koncerny Hoesch, Haniel i Quandt — posiadają wpływy jeżeli by mierzyć wielkością zainwestowanych kapitałów, znacznie mniejsze, ale za to bardzo rozgałęzione. W Europie zachodniej sięgają one prawie do wszystkich krajów „szóstki”, a ponadto obejmują również Austrię i Szwecję.

Gdy mówimy o powiązaniach monopoli NRF z monopolami innych krajów OEEC, to trudno nie wspomnieć o pozycji, jaką zajmuje *Deutsche Bank*, znany ze swej roli głównego narzędzia ekspansji gospodarczej imperializmu niemieckiego w okresie przed I i II wojną światową, szczególnie jeśli chodzi o jej kierunek wschodni, również w okresie powojennym nie zmniejszył swej aktywności. Posiada on bodaj najbardziej liczne i wszechstronne związki ze wszystkimi bankami działającymi obecnie w NRF. *Deutsche Bank* współpracuje również ze wszystkimi bankami biletowymi i 2 400 spółkami bankowymi w 122 krajach. W Europie zachodniej *Deutsche Bank* jest powiązany poprzez swe oddziały z bankami wszystkich krajów „szóstki”. Największe jednak wpływy umożliwia mu — utworzona w drodze połączenia paryskiego oddziału *Deutsche Bank* i francuskiego *Banque de Paris et des Pays-Bas S. A.* — *Société Européenne de Développement Industriel S. A.* Zadaniem tej spółki jest przygotowywanie i finansowanie przemysłowych przedsięwzięć w krajach OEEC i terenach zamorskich. Dostęp do eksploatacji terenów zamorskich stwarza dla *Deutsche Bank* również udział w luksemburskiej spółce pn. *Consortium Européen pour le Développement des Ressources Naturelles de l'Afrique*.

V. UWAGI KOŃCOWE

Jak wynika z przedstawionych materiałów, wywóz kapitałów z NRF po II wojnie światowej uległ poważnym przeobrażeniom. Na przestrzeni całego dotychczasowego rozwoju dążeń imperialistycznych głównym zadaniem kapitałów prywatnych było umacnianie wpływów w krajach słabo rozwiniętych

i przygotowanie na tej podstawie gruntu dla ekspansji towarowej na te tereny. Obecnie kapitał ten koncentruje się coraz bardziej w krajach uprzemysłowionych oraz w nielicznej grupie krajów słabo rozwiniętych, w których czuje się jeszcze względnie bezpiecznym. Głównym narzędziem ekspansji towarowej stało się natomiast długoterminowe kredytowanie eksportu, przy którym ryzyko w dużym stopniu przerzucane jest na barki państwa. Omówione w tym artykule warunki wewnętrznego rozwoju Niemiec zachodnich oraz ogólne warunki wywozu kapitałów z tego kraju świadczą, że długoterminowe kredytowanie eksportu przy poparciu, jakie otrzymuje ze strony państwa, ma duże możliwości rozwoju również w przyszłości.

Czy oznacza to, że wywóz kapitałów prywatnych zejdzie na plan dalszy? Wydaje się, że nie. Wprawdzie wywóz kapitału przemysłowego znacznie ustępuje jeszcze w tej chwili w NRF pod względem ogólnych rozmiarów długoterminowemu kredytowaniu eksportu, ale znaczenie tej tradycyjnej formy wywozu jest niezwykle ważne, dlatego, że bezpośrednie lokaty prywatne tworzą najmocniejsze pozycje w ekonomice krajów, do których są wywożone. Kredyty towarowe wygasają co kilka lat i muszą być ciągle wznawiane, aby ta forma wywozu kapitałów w ogóle mogła zachować pewną ciągłość. Bezpośrednie lokaty są natomiast długookresowe, są one właściwie bezterminowe, a ponadto posiadają tendencję do ciągłego samopomnażania poprzez reinwestycję zysków. Dlatego też należy sądzić, że monopole dążyć będą do przewyciężenia wszelkimi drogami istniejących w tym zakresie trudności i do dalszego rozwijania tej właśnie formy wywozu kapitałów.